

УДК 340.12 (045)

Іванна ПОЛОНКА

кандидатка юридичних наук, доцент, завідувач кафедри професійних та спеціальних правових дисциплін, ПВНЗ «Буковинський університет», вул. Дарвіна, 2А, м. Чернівці, Україна, 58000

ORCID: 0000-0001-8928-9098

Scopus Author ID: 57217248533

DOI: 10.32782/LST/2021-4-3

Бібліографічний опис статті: Полонка, І. (2021). Непереборна сила у законодавстві Китаю та Японії: теорія та аналіз судової практики. *Law. State. Technology*, 4, 16–21, doi: 10.32782/LST/2021-4-3

**НЕПЕРЕБОРНА СИЛА У ЗАКОНОДАВСТВІ КИТАЮ ТА ЯПОНІЇ:
ТЕОРІЯ ТА АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ**

Необхідність систематизації різних уявлень про обставини непереборної сили диктується тим, що сучасний період є досить суперечливим і багато у чому кризовим, особливо значення набувають загрози виникнення природно-кліматичних, техногенних катастроф, епідемій та ін. Усі ці фактори наповнюють новим змістом явище непереборної сили та диктують необхідність осмислення та адекватної правової оцінки її обставин у сучасному праві.

Попри достатню кількість праць, присвячених дослідженню інституту непереборної сили, необхідно констатувати, що у юридичній літературі так і не сформовано усталеної й повноцінної дефініції цього поняття.

Метою представленої роботи є співвідношення реалізованих у далекосхідній правовій сім'ї підходів до розуміння категорії «непереборна сила» для визначення оптимальної правової моделі такого роду обставин у праві України.

У процесі дослідження встановлено, що нормативне визначення непереборної сили, яке наведе у Цивільному кодексі України, значною мірою суперечить положенням UNIDROIT і Віденської конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. Поза увагою залишається вимога щодо інформаційного діалогу між сторонами за наявності відомостей, які припускають виникнення у майбутньому або реальне існування різного роду перешкод, які можуть стати підставою невиконання умов договору. Дані доповнення могли б допомогти врятувати сторони від потенційних збитків.

Для можливого запозичення позитивного світового досвіду щодо врегулювання інституту невинуватого діяння в Україні слід прийняти до уваги норми Договірному права Китаю, які передбачають спеціальні гарантії постійного дотримання сторонами умов, які виникають на основі та відповідно до принципу добросовісності й допомагають забезпечити реальну безпеку кредитора.

Ключові слова: невинувате діяння, непереборна сила, форс-мажор, казус, далекосхідна правова сім'я.

Ivanna POLONKA

Candidate of Law, Associate Professor, Head of the Department of Professional and Special Legal Disciplines, Private Higher Educational Institution "Bukovinian University", 2A, Darvina str., Chernivtsi, Ukraine, 58000

ORCID: 0000-0001-8928-9098

Scopus Author ID: 57217248533

DOI: 10.32782/LST/2021-4-3

To cite this article: Polonka, I. (2021). Nepereborna syla u zakonodavstvi Kytaiu ta Yaponii: teoriia ta analiz sudovoi praktyky [Irresistible force in the legislation of China and Japan: theory and analysis of judicial practice]. *Law. State. Technology*, 4, 16–21, doi: 10.32782/LST/2021-4-3

**IRRESISTIBLE FORCE IN THE LEGISLATION OF CHINA AND JAPAN:
THEORY AND ANALYSIS OF JUDICIAL PRACTICE**

The need to systematize different ideas about the circumstances of force majeure, primarily dictated by the fact that in the modern period is quite controversial and largely crisis, of particular importance are the threats of climatic, man-made disasters, epidemics and others. All these factors fill with new meaning the phenomenon of force majeure and dictate the need for understanding and adequate legal assessment of its circumstances in modern law.

Despite the large number of works devoted to the study of the institute of force majeure, it should be noted that in the legal literature has not formed an established, full definition of this concept.

The purpose of the presented work is the ratio of the approaches implemented in the Far Eastern legal family to the understanding of the category "force majeure" to determine the optimal legal model of such circumstances in the law of Ukraine.

In the course of the research it was established that the normative definition of force majeure, which will be given in the Civil Code of Ukraine, significantly contradicts the provisions of UNIDROIT and the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods of 1980. which imply the occurrence in the future or the actual existence of different years of obstacles that may be grounds for non-compliance with the terms of the contract. These additions could help save the parties from potential damage.

In order to be able to borrow positive world experience in settling the institution of innocence in Ukraine, it is necessary to take into account the provisions of Chinese Contract Law, which provide special guarantees of constant compliance by the parties on the basis of good faith and help ensure real creditor security.

Key words: innocent act, force majeure, force majeure, case, Far Eastern legal family.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку України є надзвичайно суперечливим і кризовим, тому нагальність вивчення інституту непереборної сили не піддається сумніву. Різко активізувалися загрози виникнення природно-кліматичних і техногенних катастроф, екстремізму і тероризму. Надають атмосферності виникненню надзвичайних ситуацій і політичні протиріччя між різними регіонами світу, військові, міжрелігійні та соціальні конфлікти тощо.

Звичайно, на даний час особливо актуалізувалася проблема вивчення непереборної сили у контексті пандемії коронавірусу і карантинних обмежень, які були введені у більшості країн світу, у тому числі в Україні.

Усі ці фактори наповнюють новим змістом явище непереборної сили та диктують необхідність осмислення й адекватної правової оцінки її обставин у сучасному праві.

Для вирішення цієї проблеми праць вітчизняних науковців недостатньо. Крім того, набагато ефективніше застосовувати та опиратися на досвід, підтверджений практичною реалізацією в реальному житті.

Серед сучасних правових систем світу останнім часом позитивно позиціонується далекосхідна правова сім'я, яка поряд із досягненнями у сфері економіки, науки та техніки активно реформує своє законодавство відповідно до вимог сучасного суспільства.

Отже, **метою нашого дослідження** є співвідношення реалізованих у далекосхідній правовій сім'ї підходів до розуміння категорії «непереборна сила» для визначення оптимальної правової моделі такого роду обставин у праві України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у вирішення проблеми щодо з'ясування змісту інституту «непереборна сила» зробили у своїх працях, зокрема, такі вчені: І.В. Бурлака, І.С. Кандафарова, О.О. Мельник, О.В. Церковна та інші. Проте питання розуміння досліджуваної категорії у сучасному праві в Україні та за її межами у наукових працях

вивчалася лише фрагментарно. Наприклад, І.В. Бурлака лише побічно розглядає питання непереборної сили як обставини, яка є межею підвищеної деліктної відповідальності. Проблемою звільнення від відповідальності у зв'язку із непереборною силою займалися І.С. Кандафарова, О.О. Мельник та О.В. Церковна. Не сформованою є загальнотеоретична характеристика непереборної сили із єдиною конструкцією визначальних особливостей її кваліфікації, притаманних всім галузям права.

Основний матеріал. Розпочинаючи наше дослідження, варто зазначити, що явище непереборної сили (форс-мажор) поряд із казусним (випадковим) здійсненням суспільно небезпечного (шкідливого) діяння є різновидом інституту невинуватого діяння.

Обставини непереборної сили не є новими, вони протягом тривалої історії людства широко використовувалися у різних країнах світу, однак із змінними назвами та підходами до їх характеристик. Проте найбільше актуалізувався інтерес до вивчення категорії форс-мажору саме у період поширення коронавірусної інфекції.

Звернемося до законодавства Китайської Народної Республіки, у якій і відбувся спалах захворювання на коронавірусну хворобу та яка одна із перших почала визнавати карантин через поширення коронавірусу форс-мажорною обставиною у своїй юридичній практиці.

Кримінальному праву Китайської Народної Республіки одному із небагатьох відомий інститут невинної заподіяної шкоди людиною. Він сформульований у ст. 17 Кримінального кодексу Китаю: «Діяння, які об'єктивно хоча і призвели до шкідливих наслідків, але не є наслідком навмисної і необережної провини, а викликані непереборною силою або неможливістю їх передбачити, не визнаються злочинними» (Кримінальний кодекс КНР, 2001).

Приватне право КНР також приділяє достатньо уваги на законодавчому рівні даному інституту. Статті 117 і 118 Договірному права (Дого-

вірне право Китайської Народної Республіки) чітко вказують на врегулювання явища невинної поведінки згідно з положеннями UNIDROIT (Принципи Unidroit, 2010) і Віденської конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. (Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів). Відповідно до норм вищезгаданих міжнародних актів, які майже ідентичні за змістом, сторона не несе відповідальності за невиконання будь-якого зі своїх зобов'язань, якщо доведе, що воно було викликано перешкодою поза її контролем, і що від неї нерозумно було очікувати прийняття до уваги цієї перешкоди під час укладення договору або уникнення чи подолання цієї перешкоди або її наслідків. До того ж таке звільнення від відповідальності поширюється лише на той період, протягом якого існує дана перешкода, а сторона, яка не виконує свого зобов'язання, повинна повідомити іншу сторону про перешкоду і про вплив перешкоди на її здатність здійснити виконання. Якщо це повідомлення не було отримане іншою стороною протягом розумного строку після того, як про цю перешкоду стало чи повинно було стати відомо боржникові, він нестиме відповідальність за збитки, які є результатом того, що таке повідомлення не було отримане (Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів).

На відміну від Договірному праву КНР, законодавець України не дає досить змістовного та розгорнутого визначення непереборної сили, яке б відповідало міжнародним стандартам та надавало б додаткові гарантії поступового дотримання несправною стороною вимог, що впливають із принципу добросовісності й сприяють забезпеченню повної безпеки кредитора.

Статті 117 і 118 Договірному праву КНР викликають особливий інтерес та є досить цінними для наслідування. Зокрема, це стосується норм, які конкретизують можливості припинення невиконаного зобов'язання як у повній, так і у частковій формі відповідно до рівня впливу непереборної сили. Цікавим видається уточнення, що якщо обставини настали у період прострочення виконання умов договору, то завдані збитки винною стороною будуть відшкодовуватися у повному обсязі.

Дефініція поняття «непереборна сила» у приватному праві Китаю є стислою та лаконічною, оскільки це поняття охоплює тільки три такі ознаки: непередбачуваність, невідворотність та нездоланність.

Передбачення у даному контексті тлумачиться як критерій, який має на меті встановити добросовісність зацікавленої особи, а також

вказує на те, що для деяких учасників цивільних відносин з огляду на багаторазовість виявлення окремих реально невідворотних обставин непереборної сили їх надзвичайність може не враховуватися. Це сприяє використанню всіх можливих заходів задля уникнення або істотного зменшення негативного впливу певних зовнішніх факторів на спроможність реалізувати всі умови договору.

Інститут казусного (випадкового) здійснення суспільно шкідливого діяння не в значній мірі, але знаходить своє офіційне вираження у законодавстві Китаю.

У Загальних положеннях цивільного права КНР немає вказівки на звільнення особи від відповідальності за наявності казусу (випадку). Є лише вказівка у ст. 107 на те, що, коли неможливість виконання договору або заподіяння шкоди іншим особам пов'язані з непереборною силою, громадянська відповідальність не виникає, якщо законодавством не передбачено інше (Гудошников, 2004: 189).

Непереборна сила в зазначеному нормативному акті описується як об'єктивна обставина, яку неможливо передбачити, уникнути, а також подолати (ст. 153 ЗПЦП КНР). Представлена дефініція вказує на таку рису непереборної сили, як неможливість передбачити настання обставин. Однак саме ця ознака є основною внутрішньою характеристикою казусу (випадку). У разі дії непереборної сили негативні наслідки настають незалежно від їх передбачуваності й вжиття можливих у даній ситуації заходів.

Із зазначеного випливає, що законодавець Китаю до поняття «непереборна сила» відносить і явище казусу (випадку). Останній характеризується не особливою формою психічного ставлення особи до наслідків своїх дій, а їх відсутністю. Розсуд у діях винної особи є не що інше, як об'єктивне зобов'язання.

Аналогічна позиція підтримується в публічному праві Китаю, а саме в згаданій нами вище ст. 17 Кримінального кодексу КНР.

Дещо по-іншому вирішується проблема законодавчого закріплення категорії непереборної сили у Японії. На відміну від КНР, кримінальне право Японії обставини непереборної сили відносить до інституту крайньої необхідності. Така необхідність розуміється як вчинення життєво необхідних дій задля уникнення небезпеки.

Нормативно закріплена дана норма у ст. 37 Кримінального кодексу Японії, де зазначено: «Дія, неминуче необхідна для того, щоб відвернути від себе або іншої особи небезпеку для життя, здоров'я, свободи або майна, не карається, лише якщо у результаті цієї дії зби-

ток не перевищує ступінь шкоди, що відвертається, а якщо цю межу було перевищено, то залежно від обставин покарання може бути пом'якшене або ця особа може бути звільнена від покарання» (ч. 1) (Кримінальний кодекс Японії, 2002).

Інтерпретуючи зміст зазначеної вище норми, можна виокремити такі умови правомірності заподіяння шкоди при крайній необхідності: реальне існування небезпеки для власного або іншої особи життя, здоров'я, свободи та майна; невідкладність дії; спричинена шкода не повинна перевищувати відвернений збиток.

Реальне існування небезпеки означає, що вона насувається прямо перед очима або збиток вже заподіюється. До правоохоронюваних благ кримінальне право Японії, окрім вказаних обставин, відносить також честь, гідність, цнотливість, моральність та ін., якщо видається необхідним запобігти небезпеці, що посягає на них.

Невідкладність означає, що у такому випадку дії, які запобігають небезпеці, є виключно необхідними, а їх вчинення – це єдиний можливий спосіб їх уникнути. Прямий характер небезпеки співвідноситься з аналогічною ознакою правомірності правомірної оборони. До джерел небезпеки відносять поведінку людини, поведінку тварини та стихійні сили природи (землетрус, цунамі та ін.).

Наведене вище свідчить про досить завуальований зміст обставин непереборної сили у кримінальному праві Японії, які прямого закріплення на законодавчому рівні не мають. Встановити їх наявність можна за допомогою тлумачення змісту основних ознак крайньої необхідності. Однак, опираючись тільки на інтерпретаційно-правові норми, дуже важко досягти справедливості у судовому процесі.

Суттєвою проблемою приватного права Японії є те, що визначення поняття «непереборна сила» взагалі невідоме. Єдиний опис форс-мажорних обставин у Цивільному кодексі Японії міститься у ст. 419, де вказано таке: «Зобов'язання не можуть бути захищені форс-мажорними обставинами» (Цивільний кодекс Японії, 1896). Іншими словами, якщо договір не буде виконаний, є ризик, що інша сторона вимагатиме відшкодування збитків або скасує договір, але якщо можна буде довести, що невиконання викликане форс-мажорними обставинами, шкода з боку іншої сторони не буде відшкодовуватися.

Звернемося тепер до вітчизняного законодавства щодо нормативного врегулювання категорії «непереборна сила». Досліджуване

поняття ми зустрічаємо досить часто у різних нормативно-правових актах із неоднаковим позначенням назви. Наприклад, законодавець вживає терміни «форс-мажор», «форс-мажорні обставини», «обставини непереборної сили». Для встановлення їх точного змісту скористаємося роз'ясненнями пресцентру судової влади України, відповідно до яких всі зазначені терміни є синонімами.

Для з'ясування визначення форс-мажору доцільним видається з-поміж інших нормативно-правових актів, де воно закріплене, зупинитися на Законі України «Про торгово-промислові палати в Україні», тому що саме торгово-промислові палати в Україні є єдиними компетентними органами, які уповноважені засвідчувати обставини непереборної сили. Справедливим видається використання такого поняття непереборної сили, на основі якого ТПП приймає рішення про її засвідчення.

Відповідно до ч. 2 ст. 14 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» (Про торгово-промислові палати в Україні, 1998) форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами.

Враховуючи в наведеному визначенні істотні характеристики непереборної сили, логічним вважаємо висновок, що коронавірусна інфекція (COVID-19, SARS-CoV-2) є і надзвичайною, і невідвотною обставиною, тому вона підпадає під обставини форс-мажору. Це зумовлено тим, що вона носить винятковий і загальнонаціональний характер та знаходиться поза межами впливу сторін договору. Також пандемія та обмеження, запроваджені у зв'язку із нею органами державної влади та місцевого самоврядування, є невідвотними (непереборними) обставинами, оскільки вони мають неминучий характер.

Визнання карантину через поширення коронавірусу форс-мажорною обставиною можна зустріти і в судовій практиці іноземних держав. Лідирує в цьому напрямі, звісно, КНР. Коли тільки дана інфекція перетнула кордони європейських держав та інших держав світу, Китайський комітет сприяння розвитку міжнародної торгівлі видав більше 1600 сертифікатів, що охоплювали контракти, сума яких загалом становила близько 15,7 млрд дол. станом на середину лютого 2020 р. (Асоціація українсько-китайського співробітництва).

Показовим прикладом прецеденту використання коронавірусу як форс-мажорних обставин є справа з компанією “China National Offshore Oil Corporation” (CNOOC) – однією з найбільших нафтових компаній Китаю, яка відмовилася приймати партії зрідженого газу з посиланням на форс-мажор у вигляді спалаху коронавірусу. Заслуговує на увагу ще один прецедент, який стосується китайської компанії “Qinghai Copper” (дочірня компанія “Western Mining” – найбільшого виробника і продавця металів), яка 3 березня 2020 р. також отримала сертифікат форс-мажору Китайського комітету сприяння розвитку міжнародної торгівлі (Закірова, 2020: 6).

В Україні на законодавчому рівні було визнано обставину карантину форс-мажором, однак судової практики із зазначеного питання поки що не існує. Доцільно вказати, що форс-мажором визнається не сама пандемія, а конкретні карантинні обмеження, тому що саме карантин негативно впливає на економічний стан населення, у той час як пандемія може тривати дуже довго та існувати уже поза межами карантину.

Суди посилались на коронавірус тільки в аспекті продовження процесуальних строків та розгляду справи без учасників через встановлення карантину. Наприклад, Галицький районний суд м. Львова у рішенні від 22 квітня 2020 року зазначив: «У зв'язку із поширенням гострих респіраторних захворювань та коронавірусу COVID-19 розгляд справи вирішено здійснювати в порядку спрощеного позовного провадження без виклику учасників справи в судові засідання» (Рішення Галицького районного суду м. Львова, 2020).

Однак вважаємо, що визнання карантину як форс-мажорної обставини є необхідною перспективою майбутнього та може стати своєрідним рятувним колом для бізнесу. Це допоможе мінімізувати збитки, отримані внаслідок епідемії коронавірусу.

Висновки. Проаналізувавши інститут непереборної сили у далекосхідних правових краї-

нах, ми дійшли висновку, що позитивним прикладом для унаслідкування є норми Договірних права Китаю, які передбачають спеціальні гарантії постійного дотримання сторонами умов, які виникають на основі та відповідно до принципу добросовісності й допомагають забезпечити реальну безпеку кредитора.

Нормативне визначення непереборної сили, яке наведене у Цивільному кодексі України, значною мірою суперечить положенням UNIDROIT і Віденської конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. Поза увагою залишається вимога щодо інформаційного діалогу між сторонами за наявності відомостей, які припускають виникнення в майбутньому або реальне існування різного роду перешкод, які можуть стати підставою невиконання умов договору. Підтримуємо пропозиції закріпити у досліджуваному понятті зовнішній характер стосовно діянь сторін. Ці доповнення могли б допомогти врятувати сторони від потенційних збитків.

Сучасна Україна активно й цілеспрямовано прагне до європейських цінностей, тому ми маємо якомога скоріше активувати роботу щодо встановлення дефініції «непереборна сила», яка б відповідала стандартам міжнародного права, у тому числі і європейського.

Із плином часу певні обставини перестають сприйматись як форс-мажорні, а інші, навпаки, стають ними. Карантинні обмеження, встановлені внаслідок пандемії коронавірусної інфекції, можуть бути форс-мажором. Однак це можливо тільки у випадку, коли особа доведе неспроможність виконання умов договору саме через настання форс-мажорних обставин.

Перспективою подальшого дослідження є вдосконалення інституту непереборної сили не тільки на рівні встановленої нормою права моделі обставини (правової абстракції) і проблеми реалізації норми права, а й на рівні узагальнення конкретних життєвих обставин, які відрізняються від абстрактного прототипу безліччю приватних ознак.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики / под ред. А.И. Коробеева, пер. с китайского Д.В. Вичикова. СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 303 с.
2. Договірне право Китайської Народної Республіки. URL: http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Law/2007-12/11/content_1383564.htm.
3. Принципи Unidroit 2010. URL: <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010/404-chapter-7-non-performance-section-1-non-performance-in-general/1050-article-7-1-7-force-majeure>.
4. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text.

5. Современное законодательство Китайской Народной Республики : сборник нормативных актов / под ред. Л.М. Гудошников. М. : ИКД «Зерцало», 2004. 432 с.
6. Уголовный кодекс Японии / науч. ред. и предисл. проф. А.И. Коробеева. СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. 226 с.
7. Цивільний кодекс Японії. №. 89 від 27 квітня, 1896 URL: <http://www.moj.go.jp/content/000056024.pdf>.
8. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
9. Вебсайт Асоціації Українсько-Китайського Співробітництва. URL: <https://bitly.su/2F5wb4c>.
10. Закірова С. Форс-мажорні обставини: що змінила пандемія вірусу COVID-19? *Громадська думка про правотворення*. 2020. № 5 (190).
11. Рішення Галицького районного суду м. Львова від 22 квітня 2020 р., справа № 461/1522/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88937604>.

REFERENCES:

1. Korobeeva, A.I. (2001) *Ugolovnyj kodeks Kitajskoj Narodnoj Respubliki [Criminal Code of the People's Republic of China]* Saint Petersburg: Yzdatelstvo "Iurydycheskyi tsentr Press" [in Russian].
2. Dohovirne pravo Kytajskoi Narodnoi Respubliki [*Contract Law of the People's Republic of China*]. (n.d.). <http://www.npc.gov.cn>. Retrieved from http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Law/2007-12/11/content_1383564.htm. [in Ukrainian].
3. Pryntsypy Unidroit 2010 [*Unidroit principles 2010*] (n.d.). <http://www.unidroit.org>. Retrieved from <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010/404-chapter-7-non-performance-section-1-non-performance-in-general/1050-article-7-1-7-force-majeure> [in Ukrainian].
4. Konventsiia OON pro dohovory mizhnarodnoi kupivli-prodazhu tovariv [*UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods*] (n.d.). Informatsiino-pravova systema "Zakonodavstvo". Retrieved from Informatsiino-pravova systema "Zakonodavstvo" [in Ukrainian].
5. Gudoshnikov, L.M. (2004) *Sovremennoe zakonodatel'stvo Kitajskoj Narodnoj Respubliki. Sbornik normativnykh aktov [Modern legislation of the People's Republic of China. Collection of regulations]* Moscow : Yzdatelstvo "Zercalo" [in Russian].
6. Korobeeva, A.I. (2002) *Ugolovnyj kodeks Yaponii [Criminal Code of Japan]* Sankt-Peterburh : Yzdatelstvo "Iurydycheskyi tsentr Press" [in Russian].
7. Tsyvilnyi kodeks Yaponii (1896) [*Civil Code of Japan*] (n.d.). <http://www.moj.go.jp>. Retrieved from <http://www.moj.go.jp/content/000056024.pdf>. [in Ukrainian].
8. Zakon Ukrainy "Pro torhovo-promyslovi palaty v Ukraini" [*Law of Ukraine "On Chambers of Commerce and Industry in Ukraine"*] (n.d.). Informatsiino-pravova systema "Zakonodavstvo". Retrieved from Informatsiino-pravova systema "Zakonodavstvo" [in Ukrainian].
9. Veb-sait Asotsiatsii Ukrainsko-Kytajskoho Spivrobotnytstva [*Website of the Association of Ukrainian-Chinese Cooperation*] bitly.su/2F5wb4c. Retrieved from <https://bitly.su/2F5wb4c> [in Ukrainian].
10. Zakirova, S. (2020) Fors-mazhorni obstavyny: shcho zminyly pandemiia virusu COVID-19? [*Force majeure: What has the COVID-19 virus pandemic changed?*] *Hromadska dumka pro pravotvorennia*, 5 (190). Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2020/5.pdf> [in Ukrainian].
11. Rishennia Halytskoho raionnoho sudu m. Lvova vid 22 kvitnia 2020 r., sprava № 461/1522/20 [*Rishennia Halytskoho raionnoho sudu m. Lvov type 22 April 2020, case № 461/1522/20*] (n.d.). <http://reyestr.court.gov.ua> Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88937604> [in Ukrainian].